

Dr hab. Aleksandra Borowiec
Instytut Filologii Słowiańskiej
Uniwersytet Jagielloński

UNIwersytet warszawski
WYDZIAŁ POLONISTYKI
wpłynęło dnia 4.10.2017

Recenzja rozprawy doktorskiej pt.

Słoweńska krytyka literacka okresu międzywojnia 1918–1941

(wydruk komputerowy, Warszawa 2017, 202 strony), napisanej przez mgr Martę Cmiel–Bażant pod kierunkiem naukowym dr hab. Zdzisława Darasza, prof. UW

W polskim literaturoznawstwie słowenistycznym niejednokrotnie podnoszono kwestię potrzeby syntezy krytyki literackiej w Słowenii, zwłaszcza w kontekście międzywojnia, bo choć „częstkowe jej interpretacje i przekroje złożyłyby się na sporych rozmiarów zestawienie bibliograficzne”, to jednak uderzający był brak „scalającego spojrzenia” na tę problematykę. (Z. Darasz, *Ivo Brnčić i słoweńska krytyka jego czasu*, w: idem, *Problemy autoidentyfikacji kulturowej i narodowej w literaturze słoweńskiej*, Katowice 1995, s. 71.)

Słoweńska krytyka literacka w okresie międzywojennym, a zatem wówczas kiedy literatura i kultura słoweńska żywo reagowały na rytm i charakter przemian społeczno–cywilizacyjnych, przedstawia obszar ogromnie zróżnicowany i stanowiący prawdziwe wyzwanie dla badacza. Międzywojnie to również okres, w którym słoweńska krytyka literacka ostatecznie ukonstytuowała się jako autonomiczna dziedzina literaturoznawstwa, wchłaniając przy tym najrozmaitsze propozycje i konstrukty ideowe, filozoficzne, estetyczne i społeczne, czasem bardzo rozbieżne.

Rozprawa doktorska mgr Marty Cmiel–Bażant wypełnia zatem wyraźną lukę rysującą się w dotychczasowych badaniach literaturoznawczych w Polsce w zakresie słowenistyki; jest ciekawą, solidnie i rzeczowo napisaną pracą, zaś jej wartość podnosi również fakt, że ma ona charakter pionierski, gdyż Autorka rozprawy zadbała pod każdym względem, aby wywiązać się z postawionego sobie celu badawczego, który sprecyzowała następująco: „zbadać użyteczności koncepcji wspólnot interpretacyjnych Stanleya Fisha w badaniach nad

słoweńską krytyką literacką okresu międzywojnia poprzez analizę najczęściej pojawiających się w recenzjach pojęć i figur retorycznych, w największym stopniu wpływających na kształt dyskursu i sposób konceptualizowania przedmiotu oceny” (s.182).

Należy tu podkreślić, że Autorka świadomie zawężyła pole badawcze, dokonując wyboru tekstów krytycznych, jakie poddała analizie w swej pracy, gdyż – jak zaznaczyła – nie jest jej celem całościowe ujmowanie problematyki oraz analiza wszystkich tekstów krytycznych, jakie powstały w omawianym okresie. Przeprowadzone przez Autorkę analizy oraz dobór analizowanych oraz interpretowanych przez nią tekstów krytycznych, w tym także dobór autorów, są celne i nie budzą zastrzeżeń.

Rozprawa ma bardzo dobrą kompozycję: w rozdziale pierwszym (wynikającym z układu logicznego – bo rozdziały nie są numerowane, co utrudnia nieco poruszanie się krytyczne w przestrzeni pracy), zatytułowanym *Proponowana koncepcja badawcza na tle dotychczasowych badań*, Autorka szczegółowo przedstawia koncepcję wspólnot interpretacyjnych zaproponowaną przez Stanleya Fisha, przechodzi następnie do przedstawienia stanu badań nad słoweńską krytyką literacką oraz omawia samą koncepcję badań. Ważnym rozdziałem jest poświęcony tu historycznemu rozdział II, ukazujący wewnętrzną dynamikę i zróżnicowanie w przestrzeni intelektualnej międzywojennej Słowenii. Był to czas intensywnych przemian politycznych i kulturalnych; toczono wówczas polemiki dotyczące sfery wartości, sposobu budowania narodu słoweńskiego i jego przyszłości, możliwości tworzenia kultury narodowej zdolnej oprzeć się presji państwa niejednorodnego językowo, religijnie i kulturowo, jakim było Królestwo Serbów, Chorwatów i Słoweńców, a później Królestwo Jugosławii. Był to również okres ogromnego „wysypu” periodyków, efemeryd, ale i takich czasopism, które działały dłużej. Przedmiotem szczegółowej analizy stały się teksty krytyczne autorstwa takich krytyków słoweńskich, jak France Vodnik, Josip Vidmar, Tine Debeljak, Ivo Brnčić, Bratko Kreft.

Rozprawa autorstwa mgr Marty Cmiel-Bazant została podzielona na część teoretyczną, w której zaprezentowane zostały założenia metodologiczne oraz analityczną, interpretacyjną, zawartą w trzech zasadniczych rozdziałach; chodzi tu o rozdziały poświęcone dwóm modelom krytyki, czyli modelowi modernistyczno–ekspresjonistycznemu oraz socjalno–realistycznemu, zaś każdy z nich ponadto został podporządkowany podwójnemu kluczowi porządkującemu: autorskiemu oraz problemowemu. Praca poprzedzona została wstępem i zakończona syntetycznym zakończeniem. Rozdział pierwszy, jak to już

zaznaczono, stanowi konieczne przygotowanie zaplecza dla zabiegów analitycznych oraz interpretacyjnych, które przedstawione zostały w dalszych częściach pracy. Przyjęcie przez Autorkę pracy klucza autorskiego spowodowało, że czytelnikowi odsłoniły się różnorodne kryteria, jakimi kierowali się autorzy krytyk literackich w ocenie konkretnych dzieł, ponadto przegląd wybranych krytyk tych samych dzieł literackich pozwolił na kontekstowe prześledzenie odbioru dzieła, a także polemik, jakie wzbudzało. Z kolei interpretacja ukierunkowana na swoisty katalog słów kluczy zajmuje się takimi pojęciami, jak 'kultura', 'duch', 'tendencja', 'figura autora', 'realizm', pokazując ich funkcjonowanie w różnych kontekstach.

W syntetycznym zakończeniu odnajdujemy natomiast zamknięcie i podsumowanie najbardziej charakterystycznych modeli krytyki literackiej w Słowenii.

Przedstawiona mi do oceny praca ma wiele walorów, jednym z nich, co warto podkreślić, jest nowe podejście do badania słoweńskiej krytyki literackiej, dzięki któremu Autorce udało się pokazać jej dynamikę rozwojową w międzywojniu, w tym przejście od modelu ekspresjonistycznego krytyki do modelu socjalno–realistycznego: oznacza to zatem, że międzywojenna słoweńska krytyka literacka w ujęciu mgr Marty Cmiel–Bazant ma charakter ewolucyjny. Przedstawione w rozprawie doktorskiej ujęcie przełamuje więc dotychczasowy schemat myślenia i przedstawiania krytyki słoweńskiej i naukowego o niej pisanie. W sposób oczywisty wiąże się to również z odejściem Autorki od ustalonego w piśmiennictwie naukowym w literaturoznawstwie słoweńskim podziału na krytykę katolicką, liberalną i marksistowską i wskazaniem nowego, innego podejścia. Międzywojenna słoweńska krytyka literacka ewoluowała, przechodząc od modernistyczno–ekspresjonistycznej interpretacji do socjalno–realistycznej, choć – zdaniem Autorki – nie można całkowicie rozgraniczyć obu modeli, gdyż posiadają cechy wspólne, zaznaczające się z różnym natężeniem. Ewolucyjny charakter krytyki w omawianym okresie potwierdzają również zmiany instytucjonalne, przemiany charakteru i zakresu tematyki, jaka pojawiała się na łamach funkcjonujących wówczas czasopism. Traktowanie przez Doktorantkę tekstów krytycznych jako specyficznych tekstów literackich (za Michałem Głowińskim) zaowocowało odkryciem „kryteriów niejawnych”, jakimi posługiwali się słoweńscy twórcy, uobecniających się w warstwie metaforyczno–retorycznej interpretowanych tekstów, co nie było w dotychczasowych badaniach wystarczająco eksponowane. Przyjęta przez Autorkę perspektywa badawcza pozwoliła jej również dostrzec, jak konkretne uwarunkowania oraz

instytucjonalizacja wpływają na interpretację, w jaki sposób budowane są relacje pomiędzy dziełem literackim a jego twórcą.

Autorka bardzo dobrze prowadzi wywód, odwołując się do starannie dobranej literatury przedmiotu. Rzecz szczególna, w części analitycznej, interpretacyjnej, mamy więcej odwołań do polskiej bazy bibliograficznej, zaś odwołania do Fisha pojawiają się w pracy najwyraźniej we wstępie – gdzie przedstawione są założenia teoretyczne oraz w syntetycznym zakończeniu, tworząc w ten sposób swoistą kłamrę.

Przyjęta perspektywa badawcza oraz przeprowadzone analizy oraz interpretacje wybranych twórców słoweńskich odzwierciedlają bardzo dobrą orientację Doktorantki w literaturze przedmiotu. Na pochwałę zasługuje również przemyślana koncepcja pracy i jej kompozycja, dbałość o szczegóły, w tym techniczne, ujmuje również kultura języka polskiego Doktorantki. Autorka podjęła temat trudny, wieloaspektowy, wymagający erudycji. W literaturoznawstwie polskim jej praca stanowi pierwsze tak kompleksowe i oryginalne ujęcie omawianej problematyki: przedstawia ona i opisuje funkcjonowanie najważniejszych mechanizmów ilustrujących kluczowe kwestie dla słoweńskiej krytyki literackiej omawianego okresu, w tym pełnione przez nią funkcje w okresie międzywojennym, wynikające z kontekstu i przyjętych celów, a także pełnione przez krytyków role społeczne, które nie ograniczały się jedynie do profesjonalnego odbioru literatury, o czym świadczy fenomen tzw. „działaczy kulturalnych”.

Uważam, iż warto, by rozprawa ukazała się w formie książkowej. W związku z tym chciałabym sformułować parę uwag o charakterze redakcyjnym: w pracy pojawiają się dość liczne cytaty w języku słoweńskim – możemy przyjąć strategię taką, jaką przybrała Autorka rozprawy, która zostawia je w oryginale, a jedynie streszczenie w języku polskim niektórych umieszcza w wywodzie głównym. Jeżeli jednak zależy nam, aby książka dotarła do szerszej publiczności czytelniczej, to trzeba o nią zadbać i wprowadzić tłumaczenia tekstów oryginalnych (zamieszczając je np. w przypisie); znajomość języka słoweńskiego nie jest jednak powszechna, nawet w środowisku sławistycznym.

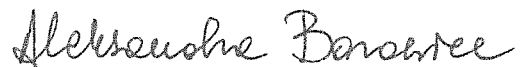
Myślę również, że warto zadbać o wprowadzenie w kilku miejscach dodatkowych przypisów objaśniających, informacyjnych, pomocnych w lekturze książki czytelnikowi, który nie jest obeznany tak dobrze jak Doktorantka ze specyfiką kultury słoweńskiej i jej niuansami. Np. „[Anton i France Vodnik] należeli do **młodzieżowego ruchu krzyżowców**,

wyrażającego bunt młodzieżowego witalizmu i powiązanego ze spirytualistycznymi tendencjami w Europie” (s. 40).

Warto również uzupełnić treścią w przypisie twierdzenie na s. 41.:” Wydawane wówczas przez papieża encykliki nie sprzeciwiały się współpracy katolików z komunistami, ich różne interpretacje prowadziły do pogłębienia się podziałów wśród katolików w Słowenii”. Które?

Rozprawa doktorska w pełni odpowiada wymogom stawianym pracom doktorskim określonym w art. 13 Ustawy o tytułach i stopniach naukowych i zasługuje na to, by stać się podstawą do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Przedstawiam zatem wniosek o przyjęcie przedłożonej dysertacji jako podstawy do nadania stopnia naukowego doktora nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa oraz o dopuszczenie mgr Marty Cmiel-Bażant do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Wnioskuje również o wyróżnienie jej rozprawy doktorskiej, gdyż stanowi ona istotny wkład do badań w zakresie polskiej słowenistyki.

Kraków, 25.IX.2017 r.

dr hab. Aleksandra Borowiec